
Uzorni prikazi povijesti župa

Slavko KOVAČIĆ, *Župa Žeževica do godine 1940. i župe Zadvarje i Žeževica od godine 1941.*, Crkva u svijetu i Nadbiskupski arhiv Split, Split, 2009., 576 stranica.

Život vjernika u župi, njihovoj temeljnoj vjerskoj zajednici, različit je od života tih istih ljudi u njihovoj društvenoj zajednici, selu ili gradu. Prošlost neke župe valja tražiti u crkvenim izvorima, različitim od izvora za društvenu povijest, pa je za pisanje župne povijesti najprikladniji onaj koji je blizu crkvenih izvora. Don Slavko Kovačić, dugogodišnji arhivist splitskoga Nadbiskupskog arhiva, bio bi najprikladniji za pisanje povijesti svake župe, kada bi imao toliko života za sve njih. U svome dosadašnjem radu odlučio se za neke. Cjelovito je pokazana Župa Slatine i Gospino svetište u Prizidnicama na otoku Čiovu (1996. i 2006.). Djelomično, u određenim razdobljima njihova trajanja, pokazao je, u različitim zbornicima, župe Rašćane (2000.), Neorić (2004.) i Bisko (2005.). Ograničenja sadržaja u zborniku imala su utjecaj i na ograničenja koja je bio sebi zadao u pokazivanju povijesti tih župa. Puninu svojih zamisli o pisanju povijesti neke župe, cjelovitost svoje pisane riječi, izbora povijesnih izvora i grafičke opreme, uspio je u potpunosti ostvariti tek kada je počeo raditi ono što sam opisuje: "Dvojica Žeževljana, mojih starih znanaca i prijatelja, obzirno su me, svaki sa svoje strane, molila da sastavim potpuni popis svećenika rođenih u Žeževici i onih koji su podrijetlom iz te župe (...). U tom sam poslu, koliko je god bio zahtjevan, ponekad i mučan, osjećao zadovoljstvo u otkrivanju meni prije nedovoljno poznatih zbivanja. (...) Uostalom, Zadvarje i Žeževica pod istim su dijelom neba pod kojim je i moje rodno selo, dio su moga vidokruga duboko urezanog u sjećanje u djetinjstvu i ranoj mladosti."

Pisac vodi čitatelja kroz devet poglavlja s brojnim podacima. Svako je poglavlje cjelina vremenski podijeljenih, a sadržajno povezanih događaja u prostoru koji je tijekom nekoliko stoljeća podijeljen na četiri župe, a svaka je u svome prostoru morala ostvariti sve preduvjete za vjernički život svojih župljana. Početak vjerskoga života seže u doba ranoga kršćanstva, ali arheološke potvrde tog života još uvijek nisu brojne u prostoru Žeževice i Zadvarja, pa je čvršći povijesni dokaz tek postojanje župe Radobilja u popisu župa Splitske nadbiskupije iz petnaestoga stoljeća. Politički će događaji,

nedugo poslije sastavljanja tog popisa, ovu prostranu župu dovesti u vlast Osmanlijskoga Carstva, u kojem će ona, kao cjelina, biti sve do godine 1718., iako su neki njezini dijelovi još od 1684. bili u mletačkoj vlasti. "Žeževica je, i bez neke posebne odluke crkvenih vlasti prestala biti ovisnom o Radobilji i u crkvenom pogledu te je postala punopravnom župom." Granica između Žeževice i Brela, a tada je to bila granica između Nadbiskupije i Makarske biskupije, određena je u lipnju 1704. Prostrana je župa imala stalne poteškoće u redovitom obavljanju vjerničkoga života, iako je uz župnu crkvu, na zapadnome rubu, imala i područnu crkvu i groblje na Orju, u središnjem dijelu, gdje je bio župnikov pomoćnik. Najprije je, godine 1849., iz župe izdvojen Grabovac, koji je već od 1725. imao vlastitu područnu crkvu i svoje groblje. Nesuglasice su župnika i njihovih pomoćnika imale i pisane oblike pritužbi i nastojanja za razdvajanjem župe (prinjerice u rujnu 1836.). U godinama 1872. i 1873. obavljena je među dvjema crkvama i podjela imovine, ali su svi postupci okončani tek godine 1940. kada su nastale župe Zadvarje i Žeževica.

Treće je poglavlje o župljanima u vremenu od prvih popisa do sada. Ono je važno, jer su u njemu pregledni podatci koji na prikladan način upotpunjuju proučavanja o rodoslovljima u selima Zadvarju i Žeževici, tiskana godina 2007. Uz brojčane pokazatelje, koji pozornome čitatelju mogu dati odgovore na brojna pitanja, veoma su vrijedni i podatci o stradanjima od gladi i ratova, onako kako su zabilježeni u crkvenim izvorima. Dva nova poglavlja donose podatke o župnicima, njihovim pomoćnicima (od 1618.) i o svećenicima, svećeničkim pripravnicima, redovnicima i redovnicama rodom i podrijetlom iz Donje i Gornje Žeževice (od 1651.). Opširno je poglavlje o crkvenim građevinama, onima koje su samo zabilježene u izvorima i više ne postoje, kao tvrđavna crkva na Dvarima, pa do svih drugih većih i manjih koje su od početka osamnaestoga stoljeća do početka ovoga sadašnjega bile građene, mijenjane ili su u vremenu propadale i bile građene na drugome mjestu. Proučeni su mnogi izvorni podatci o oltarima, slikama i kipovima koji nisu sačuvani, a o svemu što je ostalo do sadašnjosti znamo po povijesnoumjetničkim opisima, nabranjanju izvora o majstorima, naručiteljima, okolnostima i vremenima narudžbe. Čitatelj može pratiti na brojnim fotografijama svaku takvu umjetninu i doživjeti želju skromnoga i uvijek siromašnoga vjernika da mu crkva bude najljepše urešen prostor njegova življenja. Veoma je zanimljivo i od zaborava otrgnuto štivo proučavatelj sastavio u poglavlju o važnijim posebnostima crkvenoga života i

običaja u promatranim župama. To nisu običaji slavljenja velikih blagdana i svetih vremena, koji su jednako zanimljivi, ali ih valja prikupljati kroz sjećanja sudionika, nego su to običaji zapisani u oskudnim izvorima župnih ljetopisa. Opisano je slavljenje Velikoga petka, nebeskih zaštitnika obiju župa, zavjetni ophodi s Gospinim kipom, blagoslov polja, posebni događaji (misa za radnike u doba gradnje hidroelektrane u godini 1908., obljetnica 1974., pomoćna župna škola na Orju od 1869. do 1880.). Posebno bih istaknuo podsjećanje na zasluge Jure - Juke Kalajžića, župnoga remete na Orju kroz pedeset sedam godina, jer pisci povijesti raznih župa najčešće zanemaruju ovakvu predanu službu Crkvi, koju neki vjernici u svojim zajednicama obavljaju u zgodno i nezgodno vrijeme. U jednome od zasebnih poglavlja obilje je podataka o bratovštinama i raznim pobožnim udrugama, a u drugome o kućama za župni ured i stanovanje župnika i župnih pomoćnika.

Izbor povijesnih izvora o župi do godine 1940., poput odvojene knjige od 130 stranica, dodatno svrstava ovo Kovačićevo djelo u red znanstvenih dostignuća u pisanju povijesti župnih zajednica. Počevši od raznih zapisnika o pohodima nadbiskupa i biskupa, župnih matičnih knjiga i stanja duša, raznovrsnih spisa, Pravilnika bratovštine i čitanja natpisa do izbora iz književnih djela. Dobro je što je svoja proučavanja popratio najvećim dijelom svojim fotografijama, jer tako nije dopustio fotografskim nezalicama da mu knjigu napune svojim kosim zidovima građevina i kipovima u sjeni, kako to dopuštaju mnogi nakladnici. Pravi je doživljaj svakome čitatelju, koji nije nikada vidio prostor ovih župa, prolistati to fotografsko bogatstvo, usporediti prostorne odnose na trima zemljovidima i povijest predočiti preko fotografija rukopisnih izvora. Ovo je djelo postiglo u svim svojim sastavnicama ono što nije uspjelo mnogim sastavljačima zbornika o pojedinim župama, jer je u njima uvijek prikupljan raznorodni pristup istome sadržaju; ova povijest župa Žeževice i Zadvarja ima jedinstveni i uravnoteženi pristup znanstvenoga djela u svim pojedinostima njegova sadržaja. Poželjeti je ovome trudnome pothvatu samo jedno u budućnosti: neka postane uzor za nasljedovanje po kojem će nastati još brojne povijesti župa koje na to čekaju.

Milan Ivanišević
milan.ivanisevic@gmail.com